

Online databáze jako nástroj pro studium knižních vazeb

Online databases as a tool for book binding research

*Bc. Kristýna Stašová / Ústav informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy (Institute of Information Studies and Librarianship, Faculty of
Arts, Charles University), Na Příkopě 29, 110 00 Praha 1*

Resumé

Pro výzkum knižní kultury je možné stále častěji využívat digitalizovaných materiálů, které jsou badatelům zpřístupňovány v oborových databázích. Článek představuje komparativní analýzu vybraných online databází zpřístupňujících historické knižní vazby, konkrétně EBDB, USB Köln, Bayerische Staatsbibliothek, ProBok, British Library a NUSK. U popisovaných databází zkoumá zejména jejich obsah, provozující instituce a možnosti vyhledávání. V závěru nabídne srovnání databází z hlediska jejich relevantnosti pro studium bohemikálního materiálu.

Klíčová slova: *databáze, provenience, knižní vazba, bohemika, komparace*

Summary

For the book history research, it is now more often possible to use digitized materials, which are provided to researchers in specialized databases. This article presents a comparative analysis of important online databases providing access to historical book bindings, particularly EBDB, USB Köln, Bayerische Staatsbibliothek, ProBok, The British Library and NUSK. For the databases described, it focuses mainly on their content, operating institutions and search possibilities. It concludes with a comparison of the databases in terms of their relevance for the study of book bindings made in the Czech Lands.

Keywords: *databases, provenance, book binding, Bohemica, comparisons*

Úvod

Provenienční výzkum jako jedna ze součástí studia knižní kultury je tématem řady vědeckých studií či jiných odborných prací. V některých oborově příbuzných institucích vznikají pro tuto oblast specializovaná pracoviště, pracovní skupiny či projekty, např. v rámci konsorcia evropských výzkumných knihoven CERL či v Česku realizovaný projekt Provenio. Nositelkami cenných provenienčních informací jsou také knižní vazby. Informace o konkrétních exemplářích lze prezentovat různými způsoby, některé instituce zpřístupňují ve svých databázích digitální fotografie či skeny vazeb doplněné o bibliografické a provenienční informace, jiným způsobem může být digitalizace tužkových frotáží slepotiskových motivů. Cílem článku je představit vybrané databáze zaměřující se na historické knižní vazby a provést srovnání z hlediska jejich obsahu a možností vyhledávání. Ačkoliv se zde tedy do jisté míry zabývám také uživatelskou přívětivostí, cílem není podrobná analýza databází metodou *human interaction design*. Všechny databáze jsem procházela z pozice neregistrovaného uživatele, díky čemuž jsem otestovala základní funkce. Svou pozornost jsem zaměřila především na samotné sbírky, resp. jejich obsah a formu, jakou jsou uživatelům prezentovány. V závěrečném srovnání zhodnotím také relevantnost sledovaných databází pro studium provenienčně bohemikálních knižních vazeb.¹

Výběr porovnávaných databází

Databází knižních vazeb jsou na internetu dostupné desítky.² Jako důležitou součást analýzy jsem provedla rešerši s cílem zjistit, jaké je v databázích množství bohemikálního materiálu (stručný popis postupu a výsledků rešerše viz konec příspěvku). Po vyhodnocení rešerše jsem dospěla k závěru, že by nedávalo smysl zabývat se všemi databázemi. Výsledný vzorek jsem nakonec zúžila na šest databází (resp. sedm, neboť ke sbírce Bavorské státní knihovny patří navíc samostatná databáze Prachteinbände). Při výběru zkoumaného vzorku jsem volila databáze zpřístupňující především evropské knižní vazby v přibližném rozmezí 15.–17. století. Informace o jednotlivých databázích jsem čerpala primárně z jejich oficiálních webových stránek. Výsledný seznam popisovaných databází je uveden v následující tabulce.

¹ Článek vychází z mé bakalářské práce *Databáze ke knižní vazbě*, obhájené na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v roce 2021. Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Nině Wančové, Ph.D. za cenné rady a pomoc při psaní článku. Děkuji také doc. Jindřichu Markovi, Ph.D. za ochotu, konzultace a vedení bakalářské práce.

² Obsáhlý, avšak nikoli vyčerpávající seznam je dostupný na stránkách CERL Book Binding Working Group. Viz: <https://www.cerl.org/collaboration/work/binding/main>.

Tab. 1 Porovnávané databáze (zdroj: vlastní)

Název (název v ČJ)	Zkratka (používaná v článku)	Provozující instituce	Země	Popis	URL
Einbanddatenbank	EBDB	Staatsbibliothek zu Berlin	Německo	Databáze tužkových obtahů slepotiskových motivů	https://www.hist-einband.de/
Digitale Einbandsammlung Universitäts- und Stadtbibliothek Köln (databáze univerzitní a městské knihovny Kolín nad Rýnem)	USB Köln	Universitäts- und Stadtbibliothek Köln	Německo	Databáze knižních vazeb	https://einbandsammlung.uni-koeln.de/portal/home.html?l=en
Einbandsammlung (Bayerische Staatsbibliothek) (databáze Bavorské státní knihovny)	BSB	Bayerische Staatsbibliothek	Německo	Databáze knižních vazeb + databáze luxusních knižních vazeb Prachteinbände	https://www.bsb-muenchen.de/en/collections/historical-prints/collections/collections-of-book-bindings/
ProBok (-)	-	Uppsala universitetsbibliotek, Lunds universitetsbibliotek	Švédsko	Databáze knižních vazeb	http://probok.alvin-portal.org/alvin/home.jsf
Database of Bookbindings (British Library) (databáze Britské knihovny)	BL	British Library	Velká Británie	Databáze knižních vazeb	https://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/
NUSK (-)	-	Univerzita Pardubice, Severočeské muzeum v Liberci	Česko	Databáze tužkových obtahů slepotiskových motivů	https://nusk.upce.cz/

Digitální sbírky a databáze

Einbanddatenbank

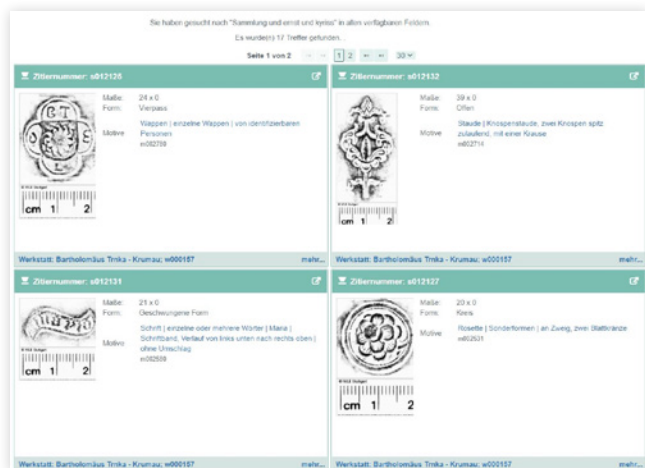
Einbanddatenbank (EBDB) je německá databáze obsahující záznamy motivů používaných k slepotiskové výzdobě knižních vazeb 15. a 16. století. Jedná se proto spíše o databázi knihařských nástrojů než vazeb jako takových. Tvůrcem a správcem EBDB je Státní knihovna v Berlíně (Staatsbibliothek zu Berlin). Elektronickou podobu dostala tato mezinárodně uznávaná a v oblasti výzkumu proveniencí klíčová databáze v roce 1999. Dostupná data uvádějí, že počty uvádí téměř 44 tisíc záznamů knihařských nástrojů (přes 36 tisíc kolků, téměř 3000 ploten a více než 5000 válečků), přes 4500 zaznamenaných knihařských dílen, více než 15 tisíc popisů vazeb, přes 11 tisíc bibliografických popisů (z toho většina jsou tisky, rukopisy tvoří asi desetinu) a téměř tři tisíce motivů v te-zauru. Databáze slouží především ke studiu proveniencí, proto jsou provenienční údaje, jako například dílna či knihvazač, hlavní složkou jednotlivých záznamů; bibliografické informace jsou zpravidla uváděny ve zkrácené formě.

Sbírky Einbanddatenbank

Jádro EBDB je tvořeno sbírkami několika badatelek a badatelů, kteří v průběhu minulých dvou století vytvářeli tužkové obtahy slepotiskových motivů, a to zpravidla jen jako pomůcku k širšímu studiu vazeb. Sbírky pocházející přímo z berlínské Státní knihovny jsou spjaty se jmény Ilse Gertrud Schunke (1892–1979) a Georga Paula Schwenkeho (1853–1921). Sbírka prvně jmenované historičky a knihovnice sestává z přibližně 13400 frotáží a je významná také proto, že ačkoliv se její hlavní zaměření vztahuje k německým renesančním vazbám zdobeným plotnami a válečky, obsahuje tato sbírka také množství exemplářů z ostatních knihařsky významných zemí Evropy. Sbírka tužkových obtahů Paula Schwenkeho sestává z téměř čtyř a půl tisíce záznamů a jejím obsahem jsou převážně pozdně gotické exempláře. Jedná se především o kolký, válečků a ploten zde nalezneme jen málo. Součástí databáze jsou rovněž kolekce původem z jiných institucí. Pro wolfenbüttelskou Knihovnu vévody Augusta (Herzog August Bibliothek, HAB) pracoval sbírku frotáží Helmar Härtel (nar. 1942). V současné době obsahuje kolekce HAB kolem 4800 obtahů jednotlivých kolků a 2250 obtahů celých vazeb. Důležitou roli v databázi EBDB zaujímá také Bavorská státní knihovna (Bayerische Staatsbibliothek, BSB) v Mnichově, která vlastní největší německou sbírku knižních vazeb 15. a 16. století. Rozsáhlá kolekce, čítající přes 7600 tužkových obtahů z pozdně gotických vazeb a přibližně 2800 obtahů z vazeb renesančních, zde vznikla pod vedením Ferdinanda Geldnera (1902–1989). Vytváření sbírky tužkových obtahů vazeb Univerzitní a zemské knihovny v Darmstadtu začalo ve čtyřicátých letech minulého století u Hermanna Knause (1907–1984), na jehož práci posléze navázal jeho nástupce Kurt Hans Staub (1933–2021). Tato sbírka nyní sestává z přibližně deseti tisíc frotáží převážně pozdně gotických knižních vazeb. Další exempláře pocházejí ze sbírky univerzitní knihovny v Rostocku, jež v tomto směru těží z práce Anny Marie Floerke (1887–1961), která na základě metody vytvořené Paulem Schwenkem a Ilse Schunke sestavila sbírku čítající přibližně tisíc frotáží meklenburských knižních vazeb 16. století. Součástí EBDB je také sbírka evangelického semináře RFB (Reformationsgeschichtliche Forschungsbibliothek) Wittenberg. Tužkové obtahy vazeb zde zhotovoval po dobu zhruba deseti let Konrad von Rabenau (1924–2016) s pomocí dalších kolegů knihovníků. Vytvořeno bylo okolo pěti tisíc obtahů; materiál vhodný k integraci do této databáze poskytuje zhruba 3500 z nich. Co se týče studia bohémikálních knižních vazeb, největší podíl českých exemplářů nalezneme ve sbírce sestavené Ernstem Kyrisssem (1881–1974). Tento muž, jenž zasvětil svůj život

studiu pozdně středověkých knižních vazeb, začal s vytvářením tužkových frotáží v roce 1929 a této činnosti se věnoval až do svých 92 let. Jeho sbírka, patřící Zemské knihovně ve Stuttgartu, čítá přes padesát tisíc záznamů, které Kyriss pořídil během svých návštěv ve více než devadesáti knihovnách a archivech z přibližně padesáti měst.

Během druhé světové války pracoval Kyriss také v různých českých knihovnách, konkrétně v Praze a v Olomouci. Své české a moravské výzkumy publikoval v rozsáhlém čtyřsvazkovém díle s názvem *Verzierte gotische Einbände im alten deutschen Sprachgebiet*, vydaném v padesátých letech minulého století. (Boldan, 2012, s. 203–204) V online databázi Einbanddatenbank je aktuálně možné nalézt exempláře pocházející například z Prahy, Olomouce, Českého Krumlova či z Kutné Hory.

Obr. 1 Ukázka výsledků vyhledávání ve sbírce Ernsta Kyrisse po filtrování motivů z krumlovské dílny Bartoloměje Trnky (zdroj: Einbanddatenbank)

Vyhledávání v databázi EBDB

EBDB nabízí tři základní možnosti vyhledávání: vyhledávání nástrojů (Werkzeuge), dokumentů o kulturních objektech (Kulturobjektdokumente) a prohlížení tezauru motivů (Motivthesaurus). Nástroji se v tomto případě rozumí válečky, kolký či plotny, které byly používány ke zdobení pozdně gotických a renesančních slepotiskových vazeb (převážně tedy z 15. a 16. století). Kulturobjektdokumente (KOD) popisují celé fyzické dokumenty (de facto knihy). Jedná se zejména o bibliografické údaje, informace o vazbě, vlastnictví exempláře či jeho umístění. Oba tyto typy, jak vyhledávání nástrojů, tak i KOD, umožňují použít kromě jednoduchého také kombinované vyhledávání.

Tezaurus motivů sestává ze dvou oddělených částí: jedna slouží k prohlížení kolků, druhá obsahuje válečky a plotny. Oba dílčí tezaury jsou řazeny abecedně a obsahují jak preferované, tak nepreferované termíny. Po rozkliknutí vybraného pojmu se zobrazí stromová hierarchická struktura, kterou lze aktivně prostupovat. Po kliknutí na termín ze stromové struktury je uživateli k dispozici seznam všech nástrojů obsahujících daný motiv. Databáze zpřístupňuje záznamy motivů pouze ve formě tužkových frotáží, s jejichž vytvářením začali již před mnoha desítkami let výše zmínění badatelé. Digitální fotografie celých vazeb zde nenalezneme.

Digitale Einbandsammlung USB Köln

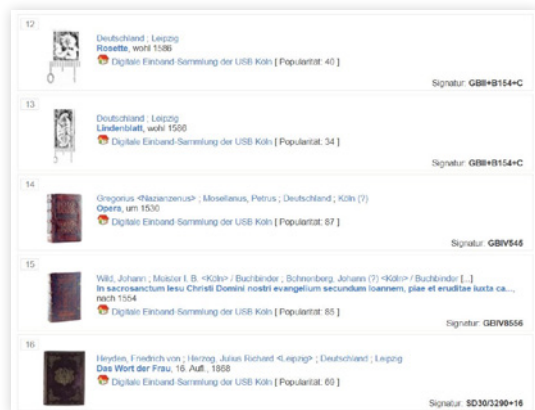
Sbírka Univerzitní a městské knihovny Kolín nad Rýnem (Universitäts- und Stadtbibliothek Köln, dále také USB) obsahuje širokou škálu zajímavých exemplářů; od pozdně gotických knih až po současné experimentální vazby. Prvopočátky sbírky jsou datovány do doby kolem roku 1900, kdy tehdejší ředitel kolínské knihovny Adolf Keysser vytvořil album tužkových obtahů historických knižních vazeb, které přenechal knihovně. O několik let později zřídil Joseph Theele oddělení pro knižní vazby, kam knihovníci od té doby zařazovali obzvláště významné a cenné exempláře. Knižní vazby ze sbírky kolínské knihovny se staly předmětem zkoumání také pro Ernsta Kyrisse, Paula Schwenkeho a na něj navazující Ilse Schunke. Velkým přínosem pro knihovnu byla práce Hanse Bluma, který sbírku frotáží značně rozšířil. Do počátku 21. století však neexistoval k této sbírce žádný katalog. Podnět pro vytvoření první verze databáze se objevil v roce 2003, kdy bylo zjištěno, že historické exempláře jsou uchovávány v nevhodném prostředí způsobujícím jejich fyzickou degradaci. Zaměstnanci oddělení se proto rozhodli vytvořit ke každému svazku složku s informacemi o provenienci, bibliografických a technických údajích a současném fyzickém stavu exempláře s příloženými fotografiemi a odkazy na sekundární literaturu a uložit je do databáze. Zprvu bylo takto zkatologizováno 215 svazků. (Boeff 2005)

Databáze se od té doby rozrostla o další záznamy a doznala značného technického rozvoje. V současnosti sestává z 439 záznamů. Nejstarším dokumentem z této sbírky je pozdně gotická kniha s názvem *Ruralia commoda* z roku 1471, která byla vytištěna v německém městě Augsburg. Nejmladší exempláře jsou datovány do roku 2008 a jedná se o moderní knižní vazby německých umělců Hartmuta Ritzerfelda či Elke Oetter. Databáze zpřístupňuje převážně německé vazby, zbytek tvoří například díla vlámská, holandská, francouzská či mimoevropská.

Vyhledávání v databázi USB Köln

Kromě jednoduchého umožňuje databáze použít také pokročilé vyhledávání, které slouží k rešerši knižních vazeb či knihařských nástrojů. Obrazovým materiálem u knižních vazeb je fotografie, u knihařských nástrojů se jedná o tužkové obtahy motivů, podobně jako u EBDB.

K pohodlnému prohlížení záznamů bez nutnosti zadávání konkrétního vyhledávacího dotazu slouží nástroje rejstřík (Register), slovní mraky (Übersichten) a funkce zobrazení všech digitalizátů. Popisná data sestávají jednak z informací o titulu (název, místo a rok vydání, tiskář apod.), jednak z informací o knižní vazbě včetně příslušného digitalizátu.

Obr. 2 Ukázka z databáze USB Köln (zdroj: Digitale Einbandsammlung USB Köln)

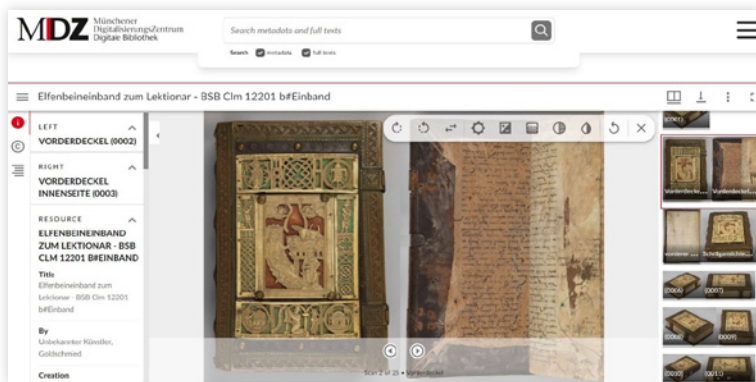
Bayerische Staatsbibliothek: Einbandsammlung

Bavorská státní knihovna disponuje velkým množstvím digitalizovaných historických sbírek. Knižní vazby jsou obsahem několika oddělených kolekcí. Sbíрка, již od roku 1905 sestavoval Otto Glauning (1876–1941), čítá přes 5 800 exemplářů, počínaje díly renesančních mistrů, přes italské, francouzské a německé vazby 17. a 18. století, až po bohatou kolekci raně novověkých knižních vazeb převážně z dílen bavorských a švábských knihářů. Mimo tuto sbírku nalezneme knižní vazby také v kolekci rukopisů či inkunábulí. V samostatných sbírkách jsou umístěny umělecké vazby 19. a 20. století.

Separátní databázi je sbírka luxusních knižních vazeb (databáze Prachteinbände), která obsahuje přibližně šedesát evropských středověkých a novověkých bohatě zdobených vazeb a dále asi sto tibetských vazeb z fondu BSB. U „západní“ části sbírky se jedná převážně o vazby liturgických rukopisů, k jejichž výzdobě byly použity vzácné a drahé materiály, jako jsou drahokamy, perly, slonovina, zlato či stříbro. „Východní vazby“ patří tibetským rukopisům významných náboženských textů.

Vyhledávání v databázi BSB

V digitálních sbírkách Bavorské státní knihovny lze vyhledávat několika způsoby. Prvním z nich je katalog OPAC plus, nabízející jednoduché, pokročilé a oborově systematické vyhledávání. Jednotlivé záznamy pak obsahují kromě bibliografických dat také informace o umístění svazku a odkaz na záznam v příslušné databázi. Další možností je vyhledávání v rozhraní MDZ (Münchener Digitalisierungszentrum). Tato digitální knihovna zahrnuje všechny sbírky, které BSB vlastní. Jednotlivé záznamy poskytují podrobná bibliografická data včetně popisu vazby, který v náhledovém režimu doprovází série fotografií ve vysokém rozlišení.

Obr. 3 Příklad záznamu ze sbírky BSB: náhledový režim
(zdroj: Münchener Digitalisierungszentrum)

Výše zmíněná databáze luxusních vazeb Prachteinbände dává uživatelům k dispozici tři vyhledávací nástroje: jednoduchý vyhledávací řádek, pokročilé vyhledávání a fasetové vyhledávání. Jednotlivé záznamy obsahují podrobný popis vazby z hlediska její výzdoby, dále informace o období a místě vzniku, fyzických parametrech, proveniencích, a také fotografii knižní vazby.

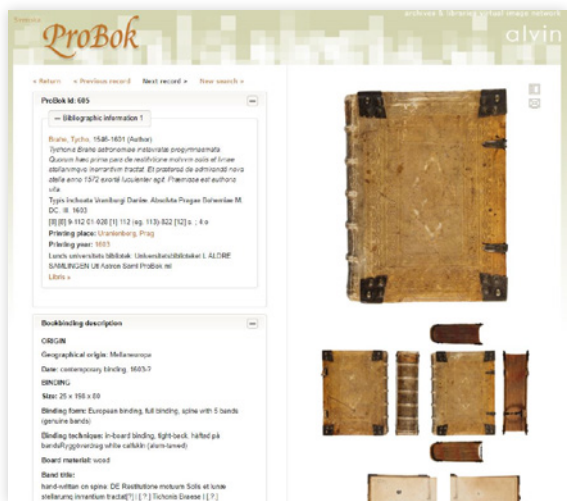
ProBok

Databáze ProBok vznikla jako společný projekt dvou švédských institucí: univerzitní knihovny v Uppsale a knihovny lundske univerzity. Záměrem této spolupráce bylo vytvořit

provenienční a bibliografickou databázi sestávající z popisů knižních exemplářů, které mají tyto knihovny ve svém vlastnictví. Celkem se jedná o necelých 800 svazků. ProBok funguje na švédské národní platformě Alvin (Archives & Libraries Virtual Image Network), která slouží k dlouhodobému uchování a zpřístupňování digitalizovaných sbírek různých švédských paměťových institucí. Dle Strömquist a Berggren (2010) byla tato databáze vytvořena se záměrem zpřístupnit informace o historických knižních exemplářích nejen vědeckým pracovníkům, ale i širší veřejnosti. Dalším cílem je postupné vytvoření národní databáze napojené na švédský online katalog LIBRIS a zkatalogizování kompletní sbírky raných tisků uložených ve švédských knihovnách.

Vyhledávání v databázi ProBok

Dotaz je možné zadat buď manuálně do jednoduchého vyhledávacího řádku, nebo lze využít některou ze čtyř vyhledávacích pomůcek: tabulku umožňující zadat konkrétní bibliografické informace, a dále indexová vyhledávání osob, institucí a míst. Nevýhodou těchto indexů je nutnost znát alespoň část hledaného jména či zeměpisného označení a jejich preferovanou podobu. U této databáze je nutné zmínit, že je zaměřena více na provenienci celkově než na samotné knižní vazby. Součástí záznamů jsou fotografie zobrazující knižní vazbu nejen z pohledu zepředu, ale i její zadní desku, hřbet, ořízky, popř. i titulní stranu nebo jiné listy obsahující provenienční informace. V některých případech je k dispozici také tužkový obtah slepotiskového motivu.

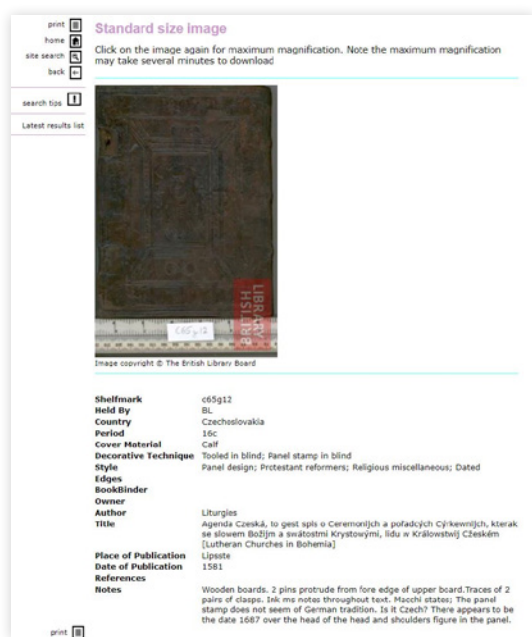
Obr. 4 Ukázka části záznamu z databáze ProBok (zdroj: ProBok)

British Library: Database of Bookbindings

Databáze sloužící k vyhledávání knižních vazeb ze sbírky Britské knihovny. Obsahuje informace o vybraných západoevropských vazbách datovaných od 15. století až po současnost. Britská knihovna v tomto směru spolupracuje s nizozemskou Královskou knihovnou (Koninklijke Bibliotheek), která do databáze přispívá vzácnými holandskými vazbami. V současnosti obsahuje databáze necelých 12 tisíc záznamů. Nejstarším exemplářem je zde evangeliář sv. Cuthberta ze 7. století. Na druhé straně časové osy se nachází množství uměleckých vazeb 19., 20. i 21. století.

Vyhledávání v databázi British Library

Databáze umožňuje dva základní typy vyhledávání. Prvním z nich je vyhledávání pomocí klíčových slov, které funguje na stejném principu jako jednoduchý vyhledávací řádek (tzv. Quick search) na úvodní straně webu databáze. Druhou možností je použití pokročilého vyhledávání. Jedná se o tabulku sestávající z devíti kolonek, přičemž u každé z nich se nachází rozbalovací seznam, z něhož lze vybrat požadovaný termín či atribut z příslušné kategorie a následně jej zahrnout do vyhledávání. Databáze nabízí také možnost procházet rejstříky kategorií obsažených v tabulce pokročilého vyhledávání. Zajímavým nástrojem je též galerie (Gallery), která funguje jako generátor náhodného výběru pětadvaceti knižních vazeb. Jednotlivé záznamy obsahují popisné údaje a obrazový materiál. Tím je zpravidla jedna fotografie konkrétní vazby. Ve většině případů se jedná o snímek přední desky. Některé záznamy obsahují také fotografii zadní desky, hřbetu, ořízky, titulní strany či provenienčního štítku. Tužkové obtahy slepotiskových vzorů nejsou součástí záznamu.

Obr. 5 Příklad záznamu z databáze British Library
(zdroj: British Library Database of Bookbindings)

Databáze slepotiskové výzdoby knižních vazeb NUSK

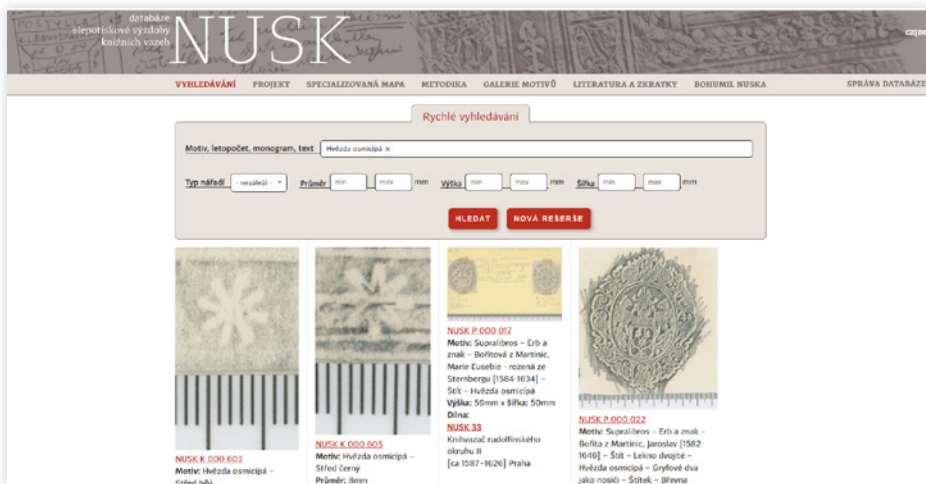
V České republice donedávna neexistoval žádný podobně zaměřený projekt. Teprve v únoru 2023 byla na odborné konferenci k výzkumu historické knižní vazby³ představena nová databáze slepotiskové výzdoby knižních vazeb NUSK. Její jádro je tvořeno archívem prof. Bohumila Nusky, který v 50. a 60. letech minulého století při svém výzkumu českých knižních vazeb 16. století zhotovil kolem 10 tisíc tužkových frotáží slepotiskové výzdoby. Na projektu se společně podíleli členové konsorcia Fakulty restaurování

³ Program konference viz: <https://www.knihoveda.cz/konference-k-vyzkumu-historicke-knizni-vazby/>.

Univerzity Pardubice a Severočeského muzea v Liberci. Výstupem je kromě samotné databáze také mapa knihvazačských dílen působících na území Čech v 16. století, certifikovaná metodika stanovující pravidla, jak správně odborně popisovat slepotiskové výzdoby historických vazeb českého původu z 16. století, a výstava s názvem *Slepi svědkové doby*, jež se uskutečnila v roce 2022 v Severočeském muzeu v Liberci.

Vyhledávání v databázi NUSK

Databáze NUSK se v mnohém podobá německé Einbanddatenbank. K vyhledávání lze použít jednak jednoduché, jednak expertní vyhledávání. V expertním vyhledávání volí uživatelé mezi třemi kategoriemi: nářadí, dílny a exempláře. K dispozici je zde poměrně obsáhlý vyhledávací formulář, který umožňuje vyhledávat podle mnoha různých hledisek. Obrazový materiál tvoří digitalizované tužkové obtahy opatřené měřítkem. U záznamů je možné kliknutím na červeně zbarvený text zobrazit informace o nářadích a knihvazačských dílnách. Podstatnou součástí databáze je tzv. Galerie motivů. Jedná se o dokument obsahující ikonografické popisy zaznamenaných nářadí, členěné do hierarchické struktury. Galerie motivů je rozdělena do tří sekcí – kolky, plotny a válečky. Slouží jednak jako pomůcka pro vyhledávání, jednak prezentuje ustálenou terminologii motivů obsažených v této databázi.

Obr. 6 Příklad výsledků vyhledávání v databázi NUSK
(zdroj: databáze slepotiskové výzdoby knižních vazeb NUSK)

Závěrečné srovnání představených databází

Jako závěr/shrnutí předkládám srovnání představených databází. Z hlediska zpřístupňovaného obrazového materiálu lze databáze EBDB a NUSK označit za katalogy knihařského nářadí, neboť výzdoba knižních vazeb je zde prezentována formou tužkových frotáží, které zaznamenávají motivy aplikované na vazbu těmito nástroji. V případě sbírek BSB a BL jsou knižní vazby prezentovány formou digitálních fotografií celé vazby. Databáze USB Köln a ProBok kombinují oba výše zmíněné způsoby.

Pokud jde o možnosti rešerše, každá databáze disponuje jinou sadou vyhledávacích funkcí, přičemž mnohé jsou společné pro více databází. Nástroje jako jsou rejstříky, našeptávač či různé možnosti řazení a filtrování výsledků usnadňují a zpřesňují proces

rešerše. Náповěda k vyhledávání či možnost volby jazykového rozhraní mohou napomoci snazší orientaci v dané databázi. Následující tabulka představuje srovnání sledovaných databází z hlediska přítomnosti vybraných funkcí.

Tab. 2 Přehled vybraných funkcí jednotlivých databází (zdroj: vlastní)

	Filtrování výsledků	Rejstříky	Našeptávač	Vyhledávací rozhraní v angličtině
EBDB	ANO	ANO (pouze tezaurus motivů)	NE	ANO
USB Köln	ANO	ANO	NE	ANO (ale metadata německy)
BSB:				
OPAC plus	ANO	NE	ANO	ANO
MDZ	ANO	ANO (v rámci tabulek filtrů)	NE	ANO
Prachteinbände	NE	ANO	ANO	NE
ProBok	ANO	ANO	ANO	ANO
BL	NE	ANO (v rámci pokročilého vyhledávání)	NE	ANO
NUSK	NE	ANO (galerie motivů)	ANO	NE

Součástí analýzy byla též rešerše zaměřená na zjištění bohemikálního materiálu v databázích. Záznamy vztahující se provenienčně k českému prostředí jsem našla ve větší či menší míře téměř ve všech databázích. V databázi EBDB jsem pro rešerši použila kombinované vyhledávání v rubrice Werkzeuge (nástroje), které umožňuje vyhledávat také podle místa vzniku vazby. Pro české prostředí jsem použila různá označení:

- Böhmen: 965 výsledků,
- Mähren: 508 výsledků,
- Tschechische Republik: 9 výsledků,
- Tschechien: 0 výsledků; po zadání téhož do jednoduchého vyhledávání bez specifikace místa vzniku systém zobrazil 2 939 výsledků.

Většina bohemikálního materiálu pochází z výše zmíněné sbírky E. Kyrisse. Z konkrétních měst je zde zastoupena např. Praha, Kutná Hora, Český Krumlov, Olomouc apod. Podobně jsem postupovala také při vyhledávání KOD, kde byla rešerše bohemikálního materiálu taktéž úspěšná.

V databázi USB Köln se mi bohužel nepodařilo nalézt žádné exempláře z českých nebo moravských dílen.

V kolekcích Bavorské státní knihovny je možné nalézt velké množství bohemikálního materiálu. Jedná se o díla vydaná většinou v Praze, avšak drtivá většina z nich je zařazena do jiných sbírek než těch, které jsou primárně zaměřeny na knižní vazbu. I u těchto

záznamů bývá součástí digitalizátu vazba, ale hlavní pozornost je většinou věnována skenům jednotlivých listů.

U databáze ProBok jsem předpokládala kladný výsledek rešerše v souvislosti se švédskou knižní kořistí. Z nabízeného seznamu zemí jsem vybrala Česko, načež systém zobrazil osm výsledků.

Několik novověkých provenienčně bohemikálních knižních vazeb nalezneme v databázi Britské knihovny. Jako příklad můžeme uvést liturgický spis *Agenda Česká* z konce 16. století (signatura c65g12). Databáze BL se zaměřuje nejen na historické, ale i na moderní knižní vazby, mezi nimiž se objevují také jména českých knihařů, např. František Jelínek, manželé Krupkovi či Jan Sobota.

Nová databáze NUSK je přirozeně nejbohatší na exempláře s českou proveniencí, neboť navazuje na odkaz prof. Bohumila Nusky, který během své badatelské činnosti zmapoval množství slepotiskových motivů provenienčně bohemikálních vazeb 16. století.

Seznam zkratk

BL	British Library
BSB	Bayerische Staatsbibliothek
EBDB	Einbanddatenbank
USB Köln	Universitäts- und Stadtbibliothek Köln

Literatura

BOEFF, Regine. Eine Dokumentation zur Beschreibung der Einbandsammlung der Universitäts- und Stadtbibliothek Köln. *Digitale Einbandsammlung USB Köln* [online]. 2005. Dostupné z: <https://einbandsammlung.ub.uni-koeln.de/portal/info/dokumentation.html?l=de>.

BOLDAN, Kamil. Einbanddatenbank a její využití při studiu knižních vazeb. In: *Bibliotheca antiqua 2012: sborník z 21. konference, 7. – 8. listopadu 2012, Olomouc*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2012, s. 201–204. ISBN 978-80-7053-298-0.

HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. stol.* Praha: Orbis, 1959.

PEARSON, David. *Provenance research in book history: a handbook*. London: British Library, 1998. ISBN 0-7123-0344-8.

STRÖMQUIST, Helena a Maria BERGGREN. Making Information on Bindings and Provenances Accessible to the Study of the History of the Book: a Presentation of the ProBok Project (abstrakt). In: *Book Culture from Below: The Eighteenth Annual Conference of the Society for the History of Authorship, Reading and Publishing (SHARP)* [online]. Helsinki, 2010. Dostupné z: <https://portal.research.lu.se/portal/files/6068238/1668482.pdf>.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. ISBN 80-7277-312-7.

STAŠOVÁ, Kristýna. Online databáze jako nástroj pro studium knižních vazeb. *Knihovna: knihovnická revue*. 2023, **34**(1), 78–89. ISSN 1801-3252.